

Simicskó István

A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.3-4.3

A hibrid hadviselési modell a XXI. század hadviselés elméletének legújabb terméke, ellentmondásos megközelítésekkel. Amit a nyugati elemzők hibrid hadviselésként azonosítanak, azt az orosz szakirodalom stratégiai elrettentésként nevesíti. A szerző a generációs elméletekre alapozva vizsgálta a téma fejlődéstörténetét és arra a következtetésre jutott, hogy a nukleáris eszközök megjelenésével előállt az a paradoxon, miszerint a kifejlesztett csapásmérő eszközök elértek egy olyan megsemmisítő szintet, amelyen már irracionális az alkalmazásuk. Ez a hibrid hadviselés megjelenésének is a legfontosabb tényezője.

A hadtudomány bőséges irodalommal szolgál a különböző korok és időszakok hadviseléséről, a vizsgálati szempontoktól függően kategorizálva és rendszerezve a jellemzőket.

Az egyik lehetséges fejlődéstörténeti felosztási szempont (amely az állami szerepvállalást is meghatározza) a hadban álló erők státusza alapján történhet. Eszerint a hadicselekmények megvívhatók *reguláris- és irreguláris erőkkel*. Az utóbbi kategória dominált az újkor¹ előtti társadalmakban. Így jellemzően a hűbéri kötődéseken alapuló feudális államokban, amelyek hatalmi berendelkezése nem rendelkezett a fegyveres erők feletti ellenőrzés, a hadviselés monopóliumával. Sőt, a különböző érdekek alapján szerveződő „magánhadseregek” gyakran harcban álltak a központi hatalmat megtettesítő gyenge uralkodókkal. Ebben a kérdésben a paradigmaváltás kezdete a vesztfáliai békekötésre (1648) datálódik, amely legitimálta az államok jogát a hadviselés képességeinek birtoklására. A téma fejlődéstörténeti vizsgálata szempontjából az 1980-as években megalkotott úgynevezett generációs elmélet képviselői is ezt tekintik a hadviselés első generációja kezdetének.

Bár a generációk közti határok tekintetében, sőt a generációk számában sincs teljes egyetértés, de az elfogadott, hogy különböző hadviselési korszakok léteznek. William S. Lind² a hadviselés új korszakának magyarázatához *négygenerációs megközelítést* alkalmaz.

1 1640 angol polgári forradalom, illetve bizonyos nézetek szerint 1492 Amerika felfedezése, más nézetek szerint Luther Márton reformációjának kezdete: 1517. október 31.

2 Lind, William S. et al.: The Changing Face of War: into the Fourth Generation. Marine Corps Gazette, Volume 73, Issue 10, pp. 22–26. (1989)

*Az újkori hadviselés egymást követő generációi**Az első generációs hadviselés jellemzői*

Az állam monopolhelyzetének kialakulásán túl, illetve annak is köszönhetően jelentősen fejlődött a teljes hadikultúra. Új harc eljárások jelentek meg (például az élőerő jelentős koncentrációjával különböző alakzatokban harcoló gyalogság), amelyek a korábbinál képzetesebb csapatokat igényeltek. A harcosok egyéni felkészítésén túl fontos szempont lett a kötelek kiképzése. Nem véletlen, hogy erre az időszakra esik a katonai vezetői állomány iskolarendszerű szakmai, vezetői felkészítésének elterjedése, bár ennek már az 1500-as években is voltak előzményei.³

Oroszországban I. (Nagy) Péter cár (1672–1725) uralkodása alatt kialakította a központi katonai apparátus bürokratizálását és az egész birodalomra kiterjedően bevezették a racionális sorozási törvény értelmében a sorkatonaságot, amelyet kizárólag állami forrásokból tartottak fenn. A szigorúan hierarchizált tisztikar a katonai bürokrácia tisztségviselőjévé vált.

A Mária Terézia Katonai Akadémia 1752-ben nyitotta meg kapuit.

II. (Nagy) Frigyes porosz király (1712–1786) úgy szervezte át a hadseregét, hogy az úgy működjön, mint egy gépezet. Ezt azzal érte el, hogy bevezette:

- az egységes típusú parancsokat;
- az uniformist az egyes csapattesteknél;
- a feladatok elkülönítését;
- a szisztematikus dríllt a kiképzésben;
- a normákhoz igazított szervezeteket, időt, anyagot stb.

Később, 1808. augusztus 6-án egy átfogó reform keretében törvényben határozták meg a poroszországi tiszti professzionalizmus követelményeit.

Az Egyesült Államokban a XVIII. században megkezdődött a katonatisztek képzése a West Pointban (1802), az angliai The Royal Military Academy (Sandhurst) pedig 1812-ben nyitotta meg kapuit. Európában a XIX. század második felére alapvetően kialakult a kétszintű tisztképzés (a 2–4 éves alap- és a 2–3 éves törzstiszti képzés), majd később a vezérkari képzés.

Hazánkban 1707-ben, a Nemes Ifjak Társasága keretében vette kezdetét a magyar tiszti előképzés, majd a Ludovika Akadémia alapítása (1808) után, 1872-ben az első hazai katonatiszti vezetőképző intézet is megkezdte működését.

A második generációs hadviselés jellemzői

A korszak legfontosabb ismertető jegye az ipari forradalom kiteljesedése és eredményeinek alkalmazása a haditechnikában. A fejlődés sorát a tüzérségi eszközök nyitják meg, amit később követtek a harcokocsik, a harci repülőgépek, a sorozatlövő fegyverek és a haditengerészet arzenálja is. Ezek az eszközök lehetővé tették a tüzérő koncentrációját, az azzal való manőverezést.

3 A velenceiek már 1506-ban tüzériskolát létesítettek, majd a németalföldi Siegenben 1607-től működött katonaiskola.

Az I. világháború vérveszteségei nyomán parancsoló szükségyszerűséggé vált az élőrő-koncentráción alapuló harcéljárások újragondolása. A területek elfoglalásáért, vagy megtartásáért vívott küzdelemben új alapokra helyezték a fegyvernemek összehangolt alkalmazását (l. a gyalogság tüzérségi tűztámogatása, a támadás tüzérségi tüzelőkészítése stb.). A második korszak végére kiérlelődött az együttműködés jellemző szlogenje: „A tüzérség legyőz, a gyalogság elfoglal.”⁴ Kvázi megjelent a következő generáció legfontosabb jellemzője: az összefegyvernemi erőkoncentráción alapuló hadviselés.

A harmadik generációs hadviselés jellemzői

Ebben a fázisban erőteljesen folytatódott a hadviselés elméletének és gyakorlatának tudományos igényű megalapozása, gondoljunk csak a hadtudomány olyan jeles képviselőinek munkásságára, mint Liddell Hart, Giulio Douhet, Guderian, Tuha-csevszkij. A neveikhez kötődő elméletek döntően befolyásolták a korszak hadviselésének jellemzőit (például a csapatok mobilitásán alapuló mélységi hadműveleti manőverező képességet, a háború hátországra történő kiterjesztését eredményező totalitást stb.). Mindezt a *harcéljárások* és a *haditechnika* fejlődése, a *hadipar* termelő kapacitásának rohamléptékű növekedése tette lehetővé.

A páncélos fegyvernem a második világháború során vált önállóvá, amelyhez leginkább köthetők a mélységi hadműveleti szintű manőverek. Figyelemre méltó a légideszantok alkalmazása is. Ez a több területre kiterjedő komplex fejlődés tette lehetővé Giulio Douhet-nek a hátország bombázására és demoralizálására vonatkozó elméletének megvalósítását. Hasonló új elemként értékelhetjük Guderian elméletét is, aki a csapásmérő páncélos hadosztályok fő műveleti céljának már nem, vagy nem kizárólagosan az ellenséges erők fizikai megsemmisítését tartotta, hanem harci moráljuk megtörését, a harcképességük megszüntetését, vezetési rendszerük megbénítását.

Az említett jellemzők, továbbá a II. világháború végén a nukleáris fegyver megjelenése és annak alkalmazási célja átmenetet képeznek a következő korszakhoz: a negyedik generációhoz.

* * *

Ezen a ponton meg kell jegyezni, hogy a generációk közti határvonalak meghúzásában nincs egyetértés, különösen a negyedik generációhoz kötődik számos kritika. Például az orosz szakirodalom képviselője, Szlipcsenko, hatgenerációs megközelítést alkalmazva, a haditechnikai fejlődést tekinti a felosztás alapjának. Szerinte az egymást követő generációk a következők:

1. vágó-szűrő fegyverek,
2. huzagolás nélküli lőfegyverek,

4 Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2008. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/porkolab_imre.pdf (Letöltve: 2017. 08. 07.)

3. huzagolt csövű lőfegyverek,
4. automata sorozatlövő és önjáró fegyverek, légi-harceszkozok,
5. nukleáris eszközök,
6. nagy pontosságú fegyverrendszerek.

A nukleáris eszközök megjelenésével, a korszak végére, előáll az a paradoxon, hogy a kifejlesztett csapásmérő eszközök elérnek egy olyan megsemmisítő szintet, amelyen már irracionális az alkalmazásuk. Megítélesem szerint ez a legélesebb paradigmaváltás a hadviselés fejlődéstörténetében.

A negyedik generációs hadviselés elmélete

A *negyedik generációs hadviselés* elmélete váltotta ki a legtöbb kritikát. Véleményem szerint leginkább azért, mert rendszerelméleti megközelítésben nem illeszkedik az előző három logikájához.

Napjaink világában a nagyhatalmak tömegpusztító arzenálja korlátokat állít az egymásközti közvetlen összeütközés elé, ezért ilyen körülmények között felértékelődik az indirekt hadviselés a stratégiai tervezésben. Destabilizáló törekvések kíséretében új „hadoszlopok” jelennek meg: tüntetők, ál civilek, kormányellenes mozgalmárok. A céljuk: egyfajta belső „politikai fertőzés” elindítása, káosz létrehozása, amely azonban mindvégig háttérből irányított.

John Arquilla és David Ronfeldt *A hálózati háború eljövetele* (The Advent of Netwar) című könyvükben arról írnak, miszerint újfajta társadalmi konfliktusok emelkednek fel, ahol nem állami szereplők hálózatai felhasználják az információs forradalom előnyeit (internet, közösségi oldalak) azért, hogy bizonyos intenzitású háborút folytassanak adott célország ellen.

A negyedik generációs modell leírásában – egyebek mellett – olyan jellemzőket találunk, mint az (időközben önálló hadviselési kategóriává fejlődött) aszimmetrikus hadviselés, az a tény, hogy a béke és a háború közötti határ elmosódik, továbbá, hogy nincs felismerhető harctér, nincs hadüzenet. Ezek olyan jellemzők, amelyeket napjainkban legtöbbször a hibrid hadviselés kifejezéshez társítanak.

Stratégiai elrettentés kontra hibrid hadviselés

Amit a nyugati elemzők hibrid hadviselésként azonosítanak, azt az orosz szakirodalom *stratégiai elrettentésként*⁵ nevesíti. Amikor a nyugati szakértők arról beszélnek, hogy Moszkva kifejlesztett egy új hadviselést, a hibrid hadviselést, akkor általában Valerij Geraszimov tábornok, az orosz vezérkar főnöke 2013–14-ben megjelent cikkeire és konferencia-előadásaira⁶ hivatkoznak (például a Vojenno-Promislenij Kurjerben

5 Bruusgaard, Kristin Ven: Russian Strategic Deterrence. The International Institute for Strategic Studies, vol. 69 no. 4, August–September 2016, pp. 7–26.
<https://www.iiss.org/-/media/silos/survival/2016/survival—global-politics-and-strategy-august-september-2016/58-4-02-ven-bruusgaard/58-4-02-ven-bruusgaard.pdf> (Letöltve: 2016. 09. 20.)

6 Geraszimov: Tsennost nauki v prevedenii. VPK, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltve: 2016. 09. 20.)

megjelent írásra, a Hadtudományi Akadémia tudományos konferenciáján elhangzott előadásra).

A megjelent tanulmányok orosz doktrínaként történő felminősítését azonban több nyugati szakértő is túlzásnak tartja. Geraszimov maga is úgy vélekedik, hogy félreolvasták, vagy rosszul értelmezték gondolatait Oroszországon kívül. A *Szíriai tapasztalatok alapján* című cikkében⁷ vizsgálja a hibrid hadviselés a technológiailag fejlett fegyverek viszonylatában, azonban ezt inkább külső szemlélőként teszi, mintsem oroszként. Lényegében úgy, hogy Oroszországnak szüksége lehet a hibrid eszközök valamilyen formájára annak érdekében, hogy a jövőbeni fenyegetések ellen fel tudjon lépni. Szorgalmazta a stratégiai aktivitások új formáinak alkalmazását (ti. a világűr és az információs hálózatok, mint lehetséges hadszínterek igénybe vételét, a vezetés-irányítás fejlesztését stb.).

A hivatkozott konferencián elhangzott előadásában és a Vojenno-Promislenij Kurjerben közreadott, *A tudomány szerepe az előrelátásban* című cikkében arra ösztönözte a hadtudományok művelőit, hogy gyakorlatiasabb megközelítéssel fókuszáljanak a jövőbeli kihívásokra. Szerinte a tudománynak az a legfontosabb feladata, hogy előrelátást biztosítson a jövő konfliktusai lefolyását illetően. Ehhez eredeti gondolatokra, koncepciókra van szükség, mert Oroszországnak nem utolérni kell a vetélytársait, hanem olyan technikát és eljárásokat kell kifejlesztenie, amelyek előnyt jelentenek számára a jövőre nézve. A nevezett források összességében arra engednek következtetni, hogy azok nem teljesen fedik le egy összetett hibrid modell követelményeit.

A stratégiai elrettentés

Ahogy az orosz konvencionális képességek fokozatosan gyengültek a 90-es években, Oroszország leginkább nukleáris képességeire számíthatott a fenyegetettség elhárítására. Az orosz teoretikusok azt mérlegelték, hogyan lehet nukleáris válaszok lehetőségével elrettenteni az USA légi és precíziós képességek területén mutatkozó fölényét.

A korszerű orosz katonai képességek fejlődésével párhuzamosan, a 2000-es évek elejétől változott a stratégia: megszűnt a nukleáris csapások kizárólagossága, kibővült az elrettentés eszköztára a konvencionális és nukleáris képességek együttes használatára, sőt a 2010 utáni doktrínákban egyre inkább a nem katonai eszközök dominálnak. Ez tükröződik az orosz katonai terminológiai szótárból is: „... a stratégiai elrettentés katonai és nem katonai eszközök (politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai) koordinált rendszere, amelynek célja egy Oroszország elleni olyan katonai akciótól való elrettentés, amely stratégiai károkat okozna”.⁸

Az orosz katonai doktrína 2014. évi, és a Nemzeti Biztonsági Stratégia 2015. évi átdolgozott változata már konkrétan deklarálja a nem katonai eszközök dominanciáját, de azt alapvetően a fenyegetettség, illetve annak elhárítása viszonylatában

7 McDermott, Roger N.: Does Russia have a Gerasimov doctrine? *Parameters*, 46 (1), Spring, pp. 97–105. (2016). https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Spring_2016/12_McDermott.pdf (Letöltve: 2016. 09. 20.)

8 Kézirat. A szerző birtokában.

interpretálja. Új kockázati tényezők jelentkeznek. Ezekkel összefüggésben kerül előtérbe:

- az információs és kommunikációs technológiák alkalmazása a geopolitikai célok elérése érdekében;
- a kívülről finanszírozott és irányított radikális társadalmi csoportok, politikai erők és mozgalmak felhasználása az ország társadalmi-politikai helyzetének destabilizálására;
- a fedett humanitárius tevékenységek alkalmazása;
- az irreguláris fegyveres alakulatok, magán katonai cégek és civilek⁹ részvételének fokozódása;
- a külföldi titkosszolgálatok tevékenységének fokozódása;
- az Oroszországgal szomszédos államokban olyan politikai vezetés hatalomra kerülése az állam legitim intézményeinek megdöntésével, amely veszélyezteti az Orosz Föderáció érdekeit.

A stratégiai elrettentés komponensei

A *nukleáris elrettentés* – amint az a fentiekből is kitűnik – az orosz stratégia legerősebb és legismertebb komponense. Az orosz nukleáris fegyverek az agresszor számára elfogadhatatlan mértékű károkozás kilátásba helyezése révén rettentik el az esetleges ellenséget. Nukleáris és konvencionális agresszió esetén a nukleáris képességek limitált mértékű alkalmazásának kilátásba helyezése egyaránt használható elrettentési céllal is. Ez történhet akár az agresszió különböző szakaszaiban, akár annak folyamatában is a konfliktus Moszkva számára kedvező forgatókönyv szerinti lezárása érdekében.

A *nem nukleáris elrettentés* fogalmát, mint külpolitikai és katonai eszközök rendszerét a 2014-es Katonai Doktrína vezette be egy esetleges Oroszország ellen irányuló nem nukleáris támadástól való elrettentés céljából. Katonai eszköztárában megtalálhatóak a precíziós támadó fegyverek, a védekező űrerők, illetve az aszimmetrikus különleges műveleti képességek. A katonai teoretikusok szerint a nem nukleáris elrettentő erőknek fontos szerepet kell játszaniuk a regionális és globális konfliktusok kialakulásától való elrettentésben.

A *nem katonai elrettentés* az orosz stratégia legfiatalabb komponense, amely politikai, gazdasági, ideológiai, illetve tudományos eszközöket foglal magába a nem katonai fenyegetésekre történő reagálás céljából. Időközben az elrettentés eszköztára folyamatosan gazdagodik (a legújabb doktrínákban a *bővülő koncepció* kifejezés is szerepel).

Napjainkra a stratégiai elrettentés flexibilis rendszert kínál Oroszország számára békeidőben és egy kialakulóban lévő konfliktushelyzetben az ellene irányuló agressziótól való elrettentésre, háború esetén pedig az események befolyásolására. Békeidőben a nem katonai és a paramilitáris eszközök a relevánsak, de katonai eszközök demonstrációja is hasznos lehet annak bemutatására, hogy Oroszország mire képes, ha meg kell védeni magát, illetve az érdekeit.

⁹ Zsebe Zsolt: Külföldi harcosok az Iszlám Állam mellett. *Nemzet és Biztonság*, 2015/1. szám, pp. 23–29. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=653> (Letöltve: 2017. 06. 25.)

Kialakulófélben lévő konfliktushelyzetben Oroszország ma már több eszköz közül válogathat, de a megnyugtató az egész világnak az, hogy alapvetően nem törekszik nukleáris elrettentésre. Természetesen az elrettentésnek fontos szempontja a hitelesség. Azt gondolom, az ukrajnai és a szíriai beavatkozás során Oroszország is bizonyította, hogy képes a kifejlesztett eszköz- és eljárásrendszert alkalmazni, de bizonyította azt is, hogy ha Oroszország érdekei forognak kockán, hajlandó katonai erőt is alkalmazni.

A jelen korszak hadviselése – nevezzék azt stratégiai elrettentésnek, új generációs hadviselésnek¹⁰ vagy éppen hibrid hadviselésnek – azon a közös felismerésen alapszik, hogy egyfelől az államok (különösen a nagyhatalmak) geopolitikai céljai elérésének csak katonai erővel nincs realitása, másfelől az érdekérvényesítésnek ezen a szintjén is van olyan komplex helyettesítő eszközrendszerük, amely képes kiváltani, illetve limitálni a katonai eszközök alkalmazását.

A hibrid hadviselés

Jelenleg még nagyon kevés tapasztalat áll rendelkezésre az új hadviselési modell gyakorlati alkalmazásából. Azonban ha a hibrid hadviselés módszertanának lényegére gondolunk (a műveletek nehezen felfedhetők és beazonosíthatók, a közvetlen katonai beavatkozás pillanatáig tagadhatók legyenek; a támadó fél még az előtt képes legyen megtörni a megtámadott fél ellenállási képességét, mielőtt az a katonai erő nyílt alkalmazásának időpontjában észlelné a konfliktus kitörését stb.) naivitás lenne azt hinni, hogy a jövőben a tapasztalatokat gyorsan és hitelesen fogják megosztani az érintettek. Addig is két torzított tükörképből kell a valóságos harmadik képet megalkotni, de biztosak lehetünk abban, hogy nem a valóságosnak gondolt harmadik kép szerint fog lefolyni a következő hibrid hadművelet.

A NATO és Oroszország egymást vádolja a hibrid hadviselés gyakorlati alkalmazásával: Oroszország Ukrajna ellen folytat hibrid hadviselést – az orosz álláspont szerint viszont az USA az ún. „Arab Tavasz” országai ellen hajtott végre ilyen típusú műveletet.

A NATO 2015-ben „hibrid hadviselésként” definiálta az ilyen jellegű fenyegetéseket, ezért célszerűnek gondolom a továbbiakban ezt a kifejezést preferálni.

Definíciós kísérletek

A hibrid hadviselésnek általánosan elfogadott, tudományosan is megalapozott definíciója jelenleg még nincs. A nagyhatalmak és a különböző országok szakértői, kutatóműhelyei eltérően definiálják a fogalmat és értelmezik a tartalmát.

Frank G. Hoffmann, a téma amerikai szakértője szerint „...a hibrid fenyegetések a hadviselés számos formáját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, irreguláris harcéljárásokat és képződményeket, valamint a válogatás nélküli erőszakot alkalmazó

10 Rácz András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, 2016/2. pp. 7–20.

*terrorista akciókat és bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak állami és a legkülönbébb nem állami szereplők.*¹¹

Hoffman a hibrid hadviselés elméletében jelentős szerepet szánt a hagyományos katonai erőknek, a hibrid jelleget leszűkíti a szemben álló felek egymástól eltérő jellegére (állami és nem állami szereplők), a harcmódok különbözőségére (hagyományos és irreguláris, terrorizmus stb.), ugyanakkor hiányoznak nála a hibrid fenyegetések lényegét meghatározó elemek (mint például a politikai, a gazdasági, a diplomáciai, a média információs). Úgy gondolom, a terrorizmus semmilyen megközelítésben nem lehet az államok, vagy akár a nem állami szereplők érdekérvényesítésének eszköze, ezért nem elfogadható azt a hadviselés fogalmi meghatározásába beemelni, mert az a legitimitás érzetét keltheti.

A definíciós kísérletek többnyire leíró jellegűek, egyelőre a hadviselés eszközrendszerének, jellemzőinek és folyamat-elemeinek felsorolására szorítkoznak. A megfelelő szintézis hiányában nem áll rendelkezésre egy zártan tekinthető meghatározás a szakirodalomban.

Azt gondolom a hibrid hadviselés definíciójának – többek között – fontos eleme annak *stratégiai modell*kénti meghatározottsága. Véleményem szerint a *hibrid hadviselés*, mint komplex stratégiai (rendszer) modell nem egyéb, mint az államok, szövetségek geopolitikai céljai érvényesítésének eszközrendszere, amely a katonai műveletek limitált alkalmazásával, és döntően a nem katonai erőforrások és módszerek transzformációjával biztosítja a geopolitikai célok elérését.

A „stratégia” kifejezés eredeti értelmezés szerint a hadviselő felek tudománya és művészete a fegyveres erők felhasználására a hadi célok elérése érdekében. Alapvetően miben különbözik ettől a hibrid hadviselés stratégiája? Leginkább abban, hogy a megváltozott cél- és eszközrendszer miatt megszűnik a fegyveres erők dominanciája, a geopolitikai célok teljesítése döntően a nem katonai erőforrások és módszerek transzformációjával valósul meg.

Egy fontos adalék a hibrid hadviselés, mint komplex modell értelmezéséhez Neumann János megfogalmazása alapján: *„A tudomány nem próbál magyarázni, alig is próbál interpretálni, a tudomány főként modelleket állít fel.”*¹²

A tudományos modell mindig vizsgálódás céljára készül a valós objektum tudományos igényű megismerése céljából. A hadtudományban a modellalapú megismerésnek, mint módszernek a használata a valós objektum természete miatt szükség-szerű. A modell és a modellezett objektum mindig csak valamilyen meghatározott szempontból hasonló, ezért a modell mindig csak részleges lehet, miközben a minden szempontból hasonló maga a modellezett.

A hibrid hadviselés egy nagyon összetett modellrendszerként értelmezhető. Amikor olyan meghatározásokkal találkozunk, hogy az ukrainai konfliktus során az oroszok teljes spektrumú hibrid hadviselést folytattak, fel kell tenni a kérdést, hogy

11 Balog F. – Fekete Cs. – Németh A. – Németh J.: A hibrid hadviselés, különös tekintettel a mobil kommunikációra. Hadmérnök, X. évfolyam, 4. szám, 2015. december. pp. 127–137.

12 Vö. dr. Szentesi Péter: A modellezés elmélete és gyakorlata. <http://web.axelero.hu/eszucs7/modell/Modellezmodszet.htm> (Letöltve: 2017. 08. 07.)

mihez képest? Melyik modellhez képest? A hibrid hadviselés nem tévesztendő össze annak egyes komponensei alkalmazásával, mert az utóbbi esetben, éppen a lényeg hiányzik belőle: a hibrid modell stratégiai szintű komplex jellege.

A fogalmi meghatározásokból és az eddig végrehajtott hibrid típusú műveletekből azok sémája, metodikája általánosságban körvonalazódik: a „támadó fél” a nyomásgyakorlás érdekében felvonultatja haderejét, hogy elrettentse a szemben álló felet a saját fegyveres erőinek bevetésétől a rend helyreállítása érdekében, amelyre különösen szüksége lehet, ha korábban már a belső rendfenntartó erők működőképessége meggyengült és korlátozottá vált. Ezt követően az ellenzéki csoportok a rendfenntartó erők ellen lépnek fel a támadó fél hathatós támogatása mellett, és kedvező esetben már ebben a fázisban, nyílt katonai műveletek nélkül bekövetkezhet a hatalom megdöntése.

A hibrid hadviselés fázisai a Geraszimov-modell alapján

1. *Rejtett ellentétek kialakulása*

A támadó fél felméri a sebezhető pontokat a célország államigazgatásában, fegyveres erőiben, gazdaságában, társadalmában, emellett a célkörnyezetben létrehozza a hozzá hű civil és politikai szervezeteket; ezzel párhuzamosan diplomáciai és médiapozíciókat alakít ki a nemzetközi közvélemény befolyásolása céljából.

2. *Feszültség keltése*

A támadó ország megkezdi a politikai és diplomáciai nyomásgyakorlást a célországra és szövetségeseire, ezzel egyidejűleg nemzetközi szövetségeket alakít ki a célországgal szemben; befolyásolásra alkalmas gazdasági pozíciókat hoz létre; megteremti a feltételeket a központi hatalommal szembeni tevékenységhez (elégedetlenségi mozgalmakat készít elő a célországban, etnikai, vallási és társadalmi feszültségeket gerjeszt stb.). A haderő ebben a fázisban az erődemonstrációra koncentrálnak, továbbá a szervezeti struktúra kialakítására egy esetleges kinetikus művelet végrehajtásához.

3. *A konfliktus kialakításához vezető lépések*

Ebben a fázisban a műveletek célja a válságállapot kialakítása a teljes célkörnyezetben. Ennek érdekében a támadó fél a célországot minden lehetséges fórumon válságkörzetként definiálja, politikai, diplomáciai, gazdasági nyomás alá helyezi és annak szövetségeseit akár szankciókkal sújthatja. Zavargásokat, felkeléseket robbant ki a célország területén, ezzel leköti annak biztonsági erőit, akadályozza az államigazgatás működését.

4. *A katonai műveletekre kijelölt erők elérik a készenléletet, felvonulnak a kijelölt körzetekbe*

5. *A válság*

A műveletek célja a válság elmélyítése. Ezért fokozzák a katonai műveletekkel a nyomásgyakorlást, a nukleáris csapásmérő erőket elrettentés céljából fokozott harckészültségbe helyezik, tengeri blokádot és repüléstilalmi övezetet hoznak létre, a különleges műveleti erők aktív tevékenységet folytatnak. Erőteljesen blokkolják a gazdaság működését. A célország egyes területei az ellenálló erők felügyelete, és ellenőrzése alá kerülnek.

6. *A válság megoldása*

A célországának a válság időszakában meggyengített hatalmi berendezkedése megdöntése, új struktúrák kialakítása és a támadóhoz lojális vezetés hatalomra juttatása, diplomáciai elismertetése.

7. *A béke helyreállítása, konfliktus utáni rendezés*

A támadó számára kedvező helyzet – politikai, katonai, gazdasági – megszilárdítása.

A modell jellegzetességei

A hibrid hadviselés során alkalmazott műveleteket nem lehet egységes jellemzőkkel leírni, mivel valamennyi művelet a végrehajtás körülményeihez igazodó sajátosságokkal rendelkezik. Az egyes konfliktusokban a politikai akaratnak megfelelően különböző módon alkalmazzák a hadviselési eszköztár elemeit, ezért az események nem követnek általános sablont, hanem az adott helyzetnek megfelelően következnek be.

A megnevezéstől függetlenül elmondható, hogy a hibrid hadviselés során – annak jellegéből adódóan – elmosódik a határ a békeállapot, a minősített helyzet és a háború között, folyamatos a kölcsönös fenyegetés/fenyegetettség állapota. A „támadó fél” egy másik ország ellen, annak területén, de facto hadüzenet nélküli sajátos fegyveres küzdelmet folytat a háború szintje alatt, jellemzően a célország erőszakra hajlamos, a fennálló hatalommal szembenálló erők jól álcázott (fedett) felhasználásával. Mivel nincs hadüzenet és nem folyik fegyveres küzdelem, így lényegében nincs klasszikus értelemben vett háború.

A hibrid hadviselésben megváltozott a politika és a háború Clausewitz-i viszonyrendszere, amelynek lényegét *a háború a politika folytatása más eszközökkel* ismert tézisz fejezi ki. Úgy vélem, a megváltozott elvek és arányok miatt joggal jelenthetjük ki, hogy *a hibrid hadviseléshez kötődő politika maga a háború*. Ebben az emberi dimenzió az elsődleges hadszíntér, ahol a geopolitikai célok elérése döntően új, indirekt módszerekkel, a célország lakossága tudatának, elméjének befolyásolásán keresztül, a saját kormányuk ellen hangoló manőverekkel történik.

Mivel nincs deklarált háború, ezért nem is lehet hagyományos módon, a haderő alkalmazásával fellépni ellene, csak adekvát, indirekt ellentevékenységgel lehet válaszolni. Ha mégis elkerülhetetlen a fegyveres katonai beavatkozás, törekednek annak intenzitását háborús szint alatt tartani, illetve időtartalmát a helyzetnek megfelelően ciklikus manőverekkel csökkenteni olyan módon, hogy az erők bevetését azok gyors visszavonása követi, és a konfliktus rendezése politikai síkon folytatódik. A területeket a szárazföldi csoportosítás csak ideiglenesen foglalja el, de a felvonultatott erők fenn tartják egy átfogó inváziós művelet szándékának lehetőségét. A fenyegetés komplex és holisztikus¹³ jellege miatt nem tekinthető kizárólag katonai fenyegetésnek, ezért annak felfedése és a fenyegetések elhárítása, és maga a védelem se lehet csak katonai. A hibrid hadviselés paradoxonra épül: a katonai erő fontos tényező marad, de

13 A hadszíntér teljes katonai és nem katonai spektruma feletti teljes fölény megszerzését jelenti.

elsősorban elrettentő jelleggel, és a fegyveres konfliktus csak legvégső eszközként jelenik meg. Úgy vélem tehát, hogy a *hibrid hadviselés olyan háború, amelyet a civilek kezdenek el, és ha kell, a katonák fejeznek be.*

A siker garantálása érdekében a katonai fenyegetés hitelességét fenn kell tartani a műveletek teljes időszakára. A nagyhatalmak esetében ez a fenyegetés magában foglalja a hadviselés teljes spektrumát, így a világűr, a légteret, a tengereket és a szárazföldet, valamint a virtuális/információs teret.

A hibrid hadviselési modell minden tekintetben egy nagyon összetett modell, ezért fontos a vezetés-irányítás területén a hatékony koordináció fenntartása a hadviselés valamennyi szintjén, fázisában és spektrumában a különböző komponensek szinergiája érdekében. Széleskörűen elterjedtek az aszimmetrikus műveletek, illetve a hadviselés valamennyi szintjén és területén törekvés van az aszimmetriai pontok felderítésére. Ennek előfeltétele a hadszíntér (célkörnyezet) megfelelő előkészítése, amely magában foglalja a potenciálisan szemben álló fél gyenge és erős oldalainak átfogó értékelését.

A stratégiai szintre emelt hibrid hadviselés – tagadhatósága és nehéz felfedhetősége miatt – kiszélesíti a nyomásgyakorlás lehetőségeit. Legtöbbször az is tisztázásra szorul, hogy mit is jelent, mikor is kezdődik maga a hadviselés, a konfliktus, a válság. A hadviselés fontos kritériuma, hogy mindig legyen katonai eleme, ami nem jelent feltétlenül direkt fegyveres katonai alkalmazást. Annak formája lehet például a csapatok demonstratív jellegű gyakorlatozása.

Mennyire újdonság a hibrid hadviselés?

Fejlődéstörténeti szempontból vizsgálva megállapítható, hogy a korszerű hadviselés mai technikai, technológiai szintje hosszú, permanens fejlődés eredménye. De vajon mennyire újak a hibrid hadviselés elvi alapjai? Szun-ce *A hadviselés törvényei* című művében így fogalmazott: *„Minden hadviselésnek törvénye, hogy legjobb épségben hagyni az ellenséges országot, elpusztítani már nem olyan jó; ezért száz harcot vívni és százszor győzni nem a legjobb a jók között. Nem is harcolni, mégis alávetni az ellenséges sereget: ez a legjobb a jók között. Így aki igazán ért a hadviseléshez, úgy töri meg az idegen sereget, hogy nem vív csatát vele; úgy foglalja el az idegen városfalat, hogy nem ostromolja meg; úgy semmisíti meg az idegen fejedelemségeket, hogy nem tart sokáig a háború. S minthogy a kölcsönös sértetlenség által igyekszik győzni az égalattiban, a fegyverek alkalmazása nélkül is biztosítani tudja magának az előnyöket. Ez a csellel való támadás törvénye.”¹⁴*

Érdekes az idézetet összehasonlítani a költő és hadvezér Zrínyi Miklós gondolataival: *„Az kapitánynak nem kell mindjárt a harcrul gondolkodni, hanem minden módon előbb próbálni mást, hogy az ellenséget megverhesse avagy éhséggel avagy más csalárdsággal, mert a harc nagy szerencsével jár, a szerencse bizonytalan.”¹⁵*

14 Szun Ce: a hadviselés törvényei. Fordította: Tókei Ferenc <http://mek.oszk.hu/01300/01345.htm> (Letöltve: 2017. 07. 25.)

15 Zrínyi Miklós összes művei. (Szerk: Kovács Sándor Iván), Budapest, Kortárs Könyvkiadó, 2003., pp. 309.; Szun Ce és Zrínyi Miklós munkásságának részletes összehasonlítását lásd: Padányi József: Szun Ce és Zrínyi Miklós hadtudományi elvei a vezetésről. Budapest, Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft., 2017., pp. 417–432.

A fenti válaszok generálják a következő kérdést: de akkor miért csak most jött el az ideje a hibrid hadviselésnek? Azt gondolom, a hibrid hadviselés megjelenésének egyik legfontosabb tényezője – főként a nagyhatalmak viszonylatában – az a közös felismerés volt, hogy geostratégiai céljaik elérésének katonai (főként nukleáris) eszközökkel, azok jelenlegi fejlettségi szintjén nincs realitása. Kvázi a közvetlen kiváltó okok, a társadalmi folyamatok humán dimenziójában találhatók. A nagyhatalmak vezetőinek képessége – a társadalmi fejlődési folyamatokkal kölcsönhatásban – a „közös felismerés stációjának” egyik fontos feltétele volt. Nagy biztonsággal kijelenthető, hogy akár néhány évtizeddel korábban erre nem lett volna esély.

Magyarország és a hibrid hadviselés

A hibrid hadviselési modell vizsgálatából és az eddig végrehajtott hibrid típusú műveletek tapasztalataiból levonható következtetés, hogy azok a nagyhatalmak és szövetségek geopolitikai céljai érvényesítésének leképződései egy földrajzilag elkülönült célkörnyezetben lefolytatva. A modell és a végrehajtott műveletek jellemzőinek összevetése alapján – egyes szakértői véleményekkel ellentétben – azt gondolom, hogy ez ideig a hibrid hadviselés teljes eszköztárát felvonultató alkalmazás nem volt. A hibrid hadviselés nem tévesztendő össze annak egyes komponensei alkalmazásával. Az utóbbit azért lenne célszerű egyértelműen tisztázni, hogy célirányosan használható konfliktuskezelési módszertanokat, védelmi mechanizmusokat lehessen kidolgozni. A védekezés még így sem egyszerű feladat, sőt, ahogy nem létezik abszolút biztonság, a teljes védettség kiépítése is lehetetlen. Viszont az nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a védelem egyik legfontosabb kritériuma a társadalom megfelelő felkészítése.

A külsőleg irányított belső lázítási kísérletekkel szemben hatékony lehet a társadalmi összetartozás érzetének erősítése, a hazafias értékrend előtérbe helyezése, a külső befolyásolás tényének és valódi céljának leleplezése. Az eredményesség technikai-technológiai feltételei vonatkozásában követelmény lehetne a nemzeti alapú internet kiépítése, amely objektív módon működne közre a virtuális térben eligazodni akaró állampolgárok tájékoztatásában.

A témával összefüggésben számunkra az egyik legfontosabb kérdés, hogy Magyarországnak milyen kockázatokkal kell számolni a jövőben. Figyelembe véve Magyarország geopolitikai meghatározottságát, elsősorban a szövetségi rendszerben betöltött szerepe révén válhat egy komplex hibrid fenyegetés célpontjává, amelyre csak megfelelő potenciálokkal rendelkező nagyhatalmak képesek. Viszont egyes, hibrid komponenseken alapuló műveletekkel potenciálisan számolhatunk.

A NATO 2015-ben szövetségi szinten kidolgozta a hibrid hadviselés elleni stratégiát. Eszerint elsőként mindig a hibrid művelet által fenyegetett vagy megtámadott tagállamnak kell reagálnia, és a nemzetközi közösségnek készen kell állnia *felkérés esetén* a segítségnyújtásra.

A hibrid fenyegetés felfedése nemzeti hatáskörbe utalt felelősség és feladat. A fenyegetés fő irányai, területei, valamint komplex jellege miatt az ellene való védekezés megköveteli a kormányzati és nem kormányzati, nemzetbiztonsági, a rend- és honvédelmi szervezetek együttműködését, valamint felkészítését egy integrált védelemi

igazgatási rendszerben. Ehhez szervezeti keretet és tudományos szakértői háttérrel jellemezhető egy rugalmas struktúrájú védelmi tudásközpont és kutatóintézet létrehozása.

„A mai konfliktusok sajátos aktualitásává vált a lakosság, az objektumok és a kommunikáció védelme a különleges műveleti erők növekvő mértékű tevékenységétől. Ez a feladat a területvédelem megszervezésével és működtetésével oldható meg.”¹⁶ Figyelemre méltó megállapítás. Ez számunkra is releváns feladat. Pontosan az előzőekben említett új típusú biztonsági kockázatok elhárítása indokolja a korábban elvetett katonai erőre alapozott területvédelmi elvnek a gyakorlatban történő újragondolását. Véleményem szerint ma már a korszerű területvédelem alapját nem pusztán egy összefüggő, katonai műszaki erősítési építményekkel támogatott, egységes szerkezetű területbirtoklás képezi, hanem az ország biztonságát veszélyeztető összetett kockázati tényezőkkel adekvát komplex védelmi rendszerek és erőforrások működtetése biztosítja.

* * *

A cikk témája okán is hangsúlyozni szükséges, hogy napjaink biztonsági kockázatai nem hangos hadüzenettel, hanem lopakodva, álcázva érkeznek hazánkba. De ne felejtjük el az ókori intelmet, mely szerint, aki ártó szándékkal jön, az mindig kész tervvel rendelkezik. A destabilizációs modell eszközei színes skálán mozognak, kihasználva a nyílt társadalmak sebezhetőségeit és a modern technika teljes eszköztárát. A kormányellenes „civil tüntetések”, a tömeg-pszichológiai eszközök műveleti alkalmazása, a „demokratikus felszabadító mozgalom” felmutatása, a belső káosz elérése valójában kormányellenes fellépések, melyekkel annak megdöntését célozzák.

A hibrid hadviselési modell a XXI. század hadviselés elméletének legújabb terméke, amely az államok közötti fegyveres összeütközés¹⁷ területén új gondolkodásmódot tükröz és reményeink szerint az esetleges gyakorlati alkalmazás során is közelebb visz a racionálisabb megoldások irányába az államok érdekérvényesítésének politikájában. Bár optimizmussal tekintünk az emberiség jövője elé, ugyanakkor nem lehetünk nyugodtak a hibrid jelzővel „leszelídített” háborútól sem. A hibrid háború a „a kemény és a könnyű erők” (hard and soft power) vegyes használatára utal, mert – a modell prognózisa szerint – a pusztítás arányát, a katasztrofális társadalmi, gazdasági és politikai következmények tekintetében az új típusú hadviselés összehasonlítható egy igazi háború következményeivel.

Bár a mindennapjaink során látványosan kevésbé érzékeljük, de egy soha nem tapasztalt, új kihívásokkal, veszélyekkel, kockázatokkal teli világba léptünk, amelyek indokolttá teszik Magyarország biztonsági rendszerének a megerősítését. Ez a munka elkezdődött.

16 Uo.

17 A háború jogi fogalmát a nemzetközi szerződések nem tartalmazzák. A nemzetközi jog ma a háború helyett a fegyveres összeütközés kifejezést használja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balog F. – Fekete Cs. – Németh A. – Németh J.: A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra. *Hadmérnök*, X. évfolyam, 4. szám, 2015. december. pp. 127–137.
- Bruusgaard, Kristin Ven: Russian Strategic Deterrence. The International Institute for Strategic Studies, vol. 69 no. 4, August-September 2016, pp. 7–26.
<https://www.iiss.org/-/media/silos/survival/2016/survival—global-politics-and-strategy-august-september-2016/58-4-02-ven-bruusgaard/58-4-02-ven-bruusgaard.pdf> (Letöltve: 2016. 09. 20.)
- Fekete Csanád: A NATO reakciói az orosz hibrid háborús fenyegetésre.
<http://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-reakcioi-az-orosz-hibrid-haborus-fenyegetesre>
 (Letöltve: 2017. 02. 11.).
- Geraszimov: Tsennost: nauki v previdenii. VPK <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>
 (Letöltve: 2016. 09. 20.).
- Gulyás Attila: Különleges műveleti erők vezetésének és irányításának támogatási aspektusai. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, NKE KMDI, 2016.
- Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. *Hadtudományi Szemle*, 2. évf., 2. szám, pp. 10–18. (2009).
- Lind, William S. [et al.]: The Changing Face of War: into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, Volume 73, Issue 10, pp. 22–26. (1989).
- McDermott, Roger N.: Does Russia have a Gerasimov doctrine? *Parameters*, 46 (1), Spring, pp. 97–105. (2016). https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Spring_2016/12_McDermott.pdf
 (Letöltve: 2016.09.20.).
- Padányi József: Szun Ce és Zrínyi Miklós hadtudományi elvei a vezetésről. In: Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére = Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft., 2017. pp. 417–432.
- Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, ZMNE HDI, 2008. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/porkolab_imre.pdf (Letöltve: 2017. 08. 07.)
- Rácz András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. *Seregszemle*, 2016/2., pp. 7–20.
- Dr. Szentesi Péter: A modellezés elmélete és gyakorlata.
<http://web.axelero.hu/eszucs7/modell/Modellezmodszerm.html> (Letöltve: 2017. 08. 07.)
- Szun-ce: A hadviselés törvényei. Tőkei Ferenc fordítása alapján.
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltve: 2017. 06. 25.).
- Zsebe Zsolt: Külföldi harcosok az Iszlám Állam mellett. *Nemzet és Biztonság*, 2015/1. szám, pp. 23–29.
<http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=653> (Letöltve: 2017. 06. 25.).
- Zrínyi Miklós összes művei. (Szerk: Kovács Sándor Iván) Budapest, Kortárs Könyvkiadó, 2003.